

ΚΡΗΤΙΚΑ ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

18*

Ο ΠΑΪΣΙΟΣ ΛΙΓΑΡΙΔΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΕΡΙ ΚΡΗΤΗΣ ΧΡΗΣΜΟΙ

Ἐν συνεχείᾳ τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ τοῦ Γ. Κλόντζα καὶ οἱ περὶ Κρήτης χρησμοὶ*» ὑπ' ἀριθ. 10 Κρητικοῦ Παλαιογραφικοῦ, τοῦ δημοσιευθέντος εἰς τὸν 5. τόμον τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν»¹, παρέχω κατωτέρω ἀνέκδοτον ἐνδιαφέρον σχόλιον τοῦ διαπρεποῦς Ἑλληνοσ Ὁρθοδόξου ἱεράρχου Παΐσιου Λιγαρίδου (1609—1678)². Τὸ σχόλιον αὐτὸ ἀποτελεῖ ἐν ἀπὸ τὰ κεφάλαια τοῦ συγγράμματος τοῦ Παΐσιου Λιγαρίδου: «*Χρησμολόγιον Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης, παρωχημένον, ἐνεσιῶς καὶ μέλλον ἐκ διαφόρων συγγραφέων συλλεχθὲν καὶ συναρμωσθὲν παρὰ τοῦ πανιερωτάτου καὶ σοφωτάτου μητροπολίτου Γάζης κυρίου Παΐσιου, ὑπερίμου καὶ ἐξάρχου πάσης γῆς ἐπαγγελίας, Ἀσκάλωνος, Μαΐουμᾶ καὶ Μαγδάλων καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος Καισαρείας Φιλίππου*».

Ἡ ὑπαρξίς τοῦ «Χρησμολογίου» αὐτοῦ ἐγένετο τὸ πρῶτον γνωστὴ διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Παπαδοπούλου Κεραμέως περιγραφῆς τῶν κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων³. Τὸ ἔργον, παραμείναν μέχρι τοῦδε ἀνέκδοτον, ἐσώθη εἰς δύο κώδικας: Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 160 τῆς κυρίως Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης, γραφείς κατὰ τὸν 17. αἰῶνα καὶ συνιστάμενος ἐκ 296 φύλλων, ὁ δὲ δεύτερος εἶναι ὁ ὑπ' ἀριθμὸν 23 τοῦ Μετοχίου Παναγίου Τάφου Κωνσταντινουπόλεως, γραφείς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος καὶ συνιστάμενος ἐξ 94 φύλλων. Ὡς προκύπτει ἐκ τῆς συγκρίσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σελίδων, ὁ κῶδιξ 160 ἐξ οὗ ἐνταῦθα ἡ ἔκδοσις, εἶναι κατὰ πολὺ πληρέστερος τοῦ Κώδικος 23 καὶ χρονολογικῶς κατὰ πρῶτον ἐγγύτερος πρὸς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐγράφη τὸ ἔργον ὑπὸ τοῦ Λιγαρίδου. Ὁ Παπαδόπουλος Κεραμεὺς γράφει ὅτι ὁ κῶδιξ 160 εἶναι «πι-

*) Βλ. προηγούμενο τεῦχος σ. 42 κ. ἐξ.

¹) Σελ. 231—245.

²) Περισσότερα περὶ Παΐσιου Λιγαρίδου εἰς: Λαοῦρδα Β., Παῖσιος Λιγαρίδης καὶ Φώτιος, «Ὁρθοδοξία» 28, 1951, 1—9 (σελίδωσις ἀνατύπου). Ἡ καλύτερα μέχρι τοῦδε μελέτη περὶ Λιγαρίδου εἶναι ἡ τοῦ Grumel, Dictionnaire de theologie catholique 9, 1926, 749—757.

³) Παπαδοπούλου Κεραμέως Α., Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, 1, 1891, 255—257 καὶ 4, 1899 36—37.

θανῶς αὐτόγραφον», τοῦτο ὅμως δὲν φαίνεται νὰ εἶναι δυνατόν, διότι ὁ γραφικὸς χαρακτὴρ τοῦ κώδικος δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὸν τοῦ Παϊσίου Λιγαρίδου, ὡς γνωρίζομεν αὐτὸν ἐκ τοῦ Παρισινοῦ κώδικος Suppl. gr. 286, περιέχοντος περίληψιν τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Πατριάρχου Φωτίου γενομένην ὑπὸ τοῦ Παϊσίου χάριν τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ὀλλανδίας ἐν Μόσχᾳ Heinsius⁴. Ὡς ἐλέχθη ἤδη ἄνωτέρω, τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ Λιγαρίδου παρέμεινε μέχρι τοῦδε ἀνέκδοτον. Ὁ Παπαδόπουλος Κεραμεὺς ὅμως, πλὴν τῆς ἀναγραφῆς τῶν κεφαλαίων τοῦ ἔργου, τὴν ὁποίαν ἐπεσύναψεν εἰς τὸ παράρτημα τῆς περιγραφῆς τῶν κωδίκων τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, ἐδημοσίευσεν εἰς «Byzantinische Zeitschrift» καὶ τὸν ἔμμετρον θρῆνον ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν περιλαμβανόμενον εἰς τὸν κώδικα⁵. Ἀνέκδοτος ἐπίσης παρέμεινε καὶ ἡ εἰς τὴν Ρωσικὴν μετάφρασιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ἡ γενομένη τὸ 1672 - 73 εἰς Μόσχαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνορουμάνου Νικολάου Σπαθάρη - Milescu καὶ σωζομένη, μέχρι τουλάχιστον τοῦ 1896, εἰς ὀκτὼ κώδικας, ἀνήκοντας εἰς δημοσίας καὶ ἰδιωτικὰς βιβλιοθήκας τῆς Ρωσσίας. Τῆς μεταφράσεως αὐτῆς μόνον ὁ πρόλογος ἐδημοσιεύθη τὸ 1841⁶.

Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ τίτλου, τὸ «Χρησμολόγιον» εἶναι συλλογὴ χρησμῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Πρόκειται περὶ ἐξόχως ἐνδιαφερούσης ἐργασίας στηριχθείσης ἐπὶ εὐρυτάτης μελέτης τῶν βυζαντινῶν πηγῶν καὶ ἐξ ἴσου εὐρυτάτης γνώσεως τῶν προφορικῶν παραδόσεων. Ἡ πρόθεσις τοῦ συγγραφέως εἶναι, ὡς ὁ ἴδιος λέγει ρητῶς εἰς τὸν πρόλογον, νὰ ἐρμηνεύσῃ τοὺς βυζαντινοὺς χρησμοὺς περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς ἀναφερομένους εἰς τὴν «Τρίτην Ρώμην» καὶ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ρώσων Ἀλέξιον. Κατὰ μὲν τὸν κώδικα 130, τὸ «Χρησμολόγιον» ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Παϊσίου Λιγαρίδου τὸ 1656, κατὰ δὲ τὸν 23, τὸ 1668 καὶ συνεπῶς, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὄσων γνωρίζομεν περὶ τοῦ βίου τοῦ Λιγαρίδου, τὸ «Χρησμολόγιον» δεόν νὰ ἔχη γραφῆ εἴτε εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν, ὅπου ὁ συγγραφεὺς εὗρίσκετο κατὰ τὸ 1656, εἴτε εἰς τὴν Ρωσίαν, ἔνθα ἐγκατεστάθη οὗτος ἀπὸ τοῦ 1661 καὶ πέραν. Ἡ δευτέρα χρονολογία, νομίζω, ἀποκλείεται, διότι ὁ Λιγαρίδης τὸ 1668 εὗρίσκετο περιπεπλεγμένος εἰς τὰς ὀξείας διαμά-

⁴) «Memoires de l' Academie Imperiale des Sciences de St. Petersburg» 7, 8, 1906, πίναξ εἰς τὴν μελέτην τῶν Ernstedt, Kunik καὶ Nikitin περὶ Φωτίου.

⁵) Παπαδοπούλου - Κεραμέως Α., Θρῆνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, «Byzantinische Zeitschrift» 12, 1903, 268—272.

⁶) Legend, BH, 3, 67.

χας διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Πατριάρχου Νίκωνος καὶ συνεπῶς ὄχι εἰς θέσιν νὰ ἐπιδίδεται εἰς τὰς εὐρείας καὶ συστηματικὰς ἐρεῦνας τὰς ὁποίας προϋποθέτει ἡ συγγραφὴ τοῦ «Χρησμολογίου». Τὴν πρώτην χρονολογίαν ἄλλως δηλοῖ σαφῶς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Λιγαρίδης εἰς τὸ ἀκόλουθον χωρίον τῆς ἀφιερωτικῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ρώσων Ἀλέξιον: «*Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπάρθη ἀπὸ τὸν Σουλτὰν Μεχεμέτην εἰς τοὺς χίλιους τετρακοσίους πενήντα τρεῖς· τῶρα περπατοῦμεν χίλιους ἑξακοσίους πενήντα ἕξι, ὥστε ὁποῦ ἀπέρασαν οἱ διακόσιοι χρόνοι καὶ ἄρχισαν ἄλλοι δύο παραπάνω, μέσα εἰς τοὺς ὁποίους βλέπομέν σε νικητὴν καὶ τροπαιοῦχον, ὄχι μοναχὰ πὼς ἐπῆρες τὸ Σμολένσκον καὶ τὴν Λιτοῦ, ἀμὴ καὶ Τατάρους, τὸ πτερόν τοῦ Τούρκου, ἑκατατρόπωσε καὶ ὄλην τὴν Μαύρην θάλασσαν μὲ τὲς τριανταδύο σου βάρκες ἑκαταφόβησας. Τί ἂν σὲ ἔβλεπαν νὰ ἐπέρνας τὸν Ἰστρον καὶ τὸ Παραδούναβον!*» (f2v). Ὁ Λιγαρίδης γράφει τὰς φράσεις αὐτὰς εἰς τὴν συνοδεύουσαν τὸ «Χρησμολόγιον» ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν Ἀλέξιον ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ τὰς νίκας τοῦ Ἀλεξίου ἐναντίον τῶν Πολωνῶν (Σμολένσκ, 1654/5) καὶ τῶν Λιθουανῶν. Ἡ φράσις «*Τί ἂν σὲ ἔβλεπαν νὰ ἐπέρνας τὸν Ἰστρον καὶ τὸ Παραδούναβον*» ἐνισχύει, ἂν δὲν σφάλω, τὴν ἄποψιν ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Χρησμολογίου» εὗρίσκετο εἰσέτι εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν. Κατὰ ταῦτα, ἀμέσως μετὰ τὰς θριαμβευτικὰς νίκας τοῦ Ἀλεξίου, ὁ Λιγαρίδης, ἐνῶ εὗρίσκετο εἰσέτι εἰς Μολδοβλαχίαν, συνεκέντρωσεν εἰς ἓν σύνολον πλῆθος χρησμῶν περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀφιέρωσε τὸ ἔργον τοῦ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ρώσων. Ὁ δὲ σκοπὸς τῆς ἐργασίας δηλοῦται εὐθὺς ἀμέσως καὶ σαφῶς: «*Ἀπὸ διάφορα βιβλία τῆς οἰκουμένης ἐσύναξα τὰ ὅσα ἐρρέθησαν καὶ φημίζονται περὶ τῆς κλεινῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐλπίζων ὁμοῦ καὶ θαρρῶν νὰ ἐλκύσω τὴν μεγάλην σου βασιλείαν εἰς ζῆλον καὶ ἔρωτα τῆς τοσαύτης περικαλλοῦς αὐτοκρατορίσεως, τῆς κλεινῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔλαβες πατροπαραδότως τὴν πίστιν καὶ τὴν συγγένειαν ἀλληλοδιαδόχως, ἀπὸ τὴν Παλαιολογίαν Σοφίαν, τοῦ δεσπότη Θωμᾶ θυγατέρα· καὶ λοιπὸν ἡ ἀπαντοχὴ τῶν ταλαιπώρων Ρωμαίων καὶ ἡ μετὰ θεὸν προσδοκία εἶσαι, κράτιστε Ἀλέξιε*» (f1v).

Κατ' εὐτυχῆ σύμπτωσιν, εἶναι γνωστὸν πῶς ὁ κῶδιξ αὐτὸς εὗρίσκεται τώρα εἰς τὴν Μέσην Ἀνατολήν: Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἐκ τῆς Ρωσσίας, ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Μακάριος συνήντησεν εἰς πόλιν τινὰ τῆς Μολδοβλαχίας τὸν Παῖσιον Λιγαρίδην, πληροφορηθεὶς δὲ τὰ περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἐπέμεινε καὶ τελικῶς παρέλαβε μαζί του τὸν κῶδικα. Τοῦτο τὸ ἀφηγεῖται διεξοδικῶς ὁ γραμματεὺς καὶ διάκονος τοῦ Πατριάρχου Μακαρίου Παῦλος εἰς τὰ «Ἀπομνημονεύματα»

τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Πατριάρχου εἰς Ρωσσίαν¹⁾. Ἡ συνάντησις ἐγένετο τὸ 1658, ἡ χρονολογία δ' αὕτη ἀποτελεῖ ἄλλην μίαν ἐπὶ πλεόν ἀπόδειξιν ὅτι τὸ «Χρησμολόγιον» ἐγράφη περὶ τὸ 1656. Κατὰ ταῦτα, ὁ ἐκ Χίου καταγόμενος Παῖσιος Λιγαρίδης ἔγραψε τὸ «Χρησμολόγιον» εἰς Μολδοβλαχίαν καὶ τὸ προώριζε διὰ τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ρώσων Ἀλέξιον. Ἀντίγραφον τοῦ ἔργου αὐτοῦ παρέλαβε μαζί του ὁ Πατριάρχης Ἀντιοχείας Μακάριος. Τοῦτο σώζεται σήμερον εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων, πλήρες δὲ φωτογραφικὸν ἀντίτυπον ἀπόκειται τώρα εἰς τὸ Library of Congress τῆς Washington τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν, ἐξ αὐτοῦ δὲ δημοσιεύεται ἐνταῦθα τὸ περὶ τῶν Χρησμῶν τῆς Κρήτης ἀπόσπασμα.

Ἐπεξετάθην εἰς τὰ περὶ τοῦ «Χρησμολογίου» διότι ἡ γνῶσις τῶν ὡς ἄνω στοιχείων εἶναι, νομίζω, ἀναγκαία πρὸς κατανόησιν τῶν εὐρύτερων προθέσεων τῆς ἐρμηνείας τῶν χρησμῶν τῆς διδομένης ὑπὸ τοῦ Παῖσιου Λιγαρίδου. Αὕτη ἔχει ὡς ἑξῆς :

«Μὲ τέτοιαν ἀπάτην λοιπὸν ἀπέθανεν ὁ θηριώνυμος Δέων καὶ 143v
μὲ τέτοιαν κατασκευὴν τῆς ἐπιβουλῆς ὁ ἔγκλειστος τραυλὸς Μιχαὴλ
ὁποῦ ἔπλασεν εἰς τὴν φυλακὴν, πῶς ἤθελε τὰ ἐξομολογηθῆ τὰς ψυ-
χικὰς του κηλίδας ἐβασίλευσε καὶ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου καιροῦ
5 ἦλθαν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν οἱ Μῶροι, μὲ τὸν ἄρχοντα τὸν λεγόμε-
νον Ἀμερμουμνην εἰς τὴν ἑκατόμπολιν ποτὲ Κρήτην καὶ ἀφ' οὗ
ἐκούρσευσεν ὅλα τὰ Δωδεκάνησα καὶ αὐτὴν τὴν περιώνυμον Χίον
καὶ τὴν κλεινὴν Πελοπόννησον, ὁποῦ Μωρέας ἀπὸ τοὺς Μώρους
ὁποῦ τὴν ἐκυρίευσαν ἐπωνομάσθη καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἔτι κρᾶ-
10 ζεται· εὐρόντες ἄδειαν ἐπήρασιν καὶ αὐτὴν τὴν περιβλεπτον Κρή-
την, τὴν ὁποίαν ὡς τὴν εἶδασιν οἱ Σαρρακινοὶ τῆς Ἰβηρίας, ἐβόη-
σαν : «ἰδοὺ ἡ γῆ ἡ ῥέουσα ὄντως μέλι καὶ γάλα»· ἔφθασαν εἰς τὸ
Ἀκρωτήριον λεγόμενον Χάνδακα (διότι ἐκεῖ ἔσκαψαν χαντάκι καὶ
ἐκάμασι τάφρον βαθεῖαν οἱ Μῶροι· ὅθεν ἀπὸ τῶν χαράκων ἐκλή-
15 θη ὁ τόπος Χάνδαξ, λέγει ὁ Κεδρηνὸς ὁποῦ Χανιά τώρα φημί-
ζονται καὶ τὰ ἔκτισαν οἱ Σαρρακινοὶ καθὼς ἕνας ἐντόπιος μονα-
χὸς τοὺς ἐρμήνευσε) καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐκατασκλάβωσαν τοὺς αὐ-
τόχθονας Κρητικοὺς καὶ ἐξουσίασαν ὅλα τὰ κάστρα τῆς νήσου,
πλὴν τῆς Γορτύνης τῆς πόλεως· καὶ ἐπληρώθη ὁ χρησμός ὁ ἐπι-
20 φερόμενος κατὰ τὸν Κεδρηνόν, ἔχει δὲ οὕτως κατὰ τὸν Σκυλίτζην :

Ἀρχὴ κακῶν καὶ προσπεσεῖται τῇ χθονὶ

¹⁾ Belfour, The travels of Macarius, patriarch of Antioch. London, 1836.

ὅταν κατάρξη τῆς Βαβυλῶνος Δράκων
 δύσγλωττος οὗτος καὶ φιλόχρυσος λίαν.

- Διατὶ τόσον ἀργὸς ἦτον εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦτος ὁ Μιχαὴλ ὅπου
 25 γλιγορήτερα ἤθελε διαβάζει ἕνας τοὺς ἀναβαθμοὺς ὅλους τοῦ Δα-
 βίδ, παρὰ ἐκεῖνος γὰ ἀναγνώση τὰ ψηφία τοῦ ὀνόματός του. Ὡ
 τῆς βραδυγλωσσίας. Θέλει ὁ Σκυλίτζης | Γεώργιος. Καὶ ὅταν ἐπῆ- 144
 γεν ὁ Ἄπόχαψ μὲ τὸ φουσατόν του εἰς τὴν Κρήτην ἐπὶ βασιλείας
 Μιχαὴλ τοῦ Ἄμωρηνοῦ, ὡς ἔφθασεν, εὐθὺς ἔκαψεν ὅλα του τὰ
 30 καράβια (ὃν τρόπον ἔκαμε καὶ ὁ στρατηγὸς Βελισσάριος παγινά-
 μενος γὰ πάρη τὴν Ἑγγλετέρα) καὶ λέγει: «ἀποικίαν ἐζητοῦμεν
 καὶ γῆν ἀγαθὴν, ἐμοὶ δὲ ταύτης οὐδετέρα νενόμισται κρείττων».·
 διὸ εἰς ταύτην ἤλθον τὴν ὁδὸν καὶ παρευθὺς εὔγηκαν ἔξω εἰς τὸ
 ἀκρωτήριον ὅπου κράζεται Χάραξ ἢ Χάνδαξ, ὡσὰν γράφουσιν
 35 ἄλλοι καλλήτερα, τάφρον γὰρ ἤγειραν, διηγεῖται ὁ Σκυλίτζης, πρῶ-
 τον βαθεῖαν καὶ χάρακας ἐν ταύτῃ καταπήξαντες (ἐνθα καὶ νῦν
 λαβὼν τὴν ἐπωνυμίαν ὁ τόπος σώζει τὴν προσηγορίαν Χάνδαξ ὀ-
 νομαζόμενος) διενυκτιέρενον τόσον ὅπου τὸ νησιὸν ὅλον ἐκαταπλά-
 κωσαν καὶ διὰ τούτην τὴν ἄλωσιν βούλονται τινὲς γὰ συντυχαίνῃ
 40 ὁ χρησμὸς, ὁ λέγων οὕτως· «αἶ αἶ σοι Κρήτη ὅταν λιμενισθέντες
 προχωρισθῶσιν οἱ ἐχθροὶ σου ἐν τῷ λιμένι τοῦ Χάνδακος· ὅτι τὸν
 καθόλου λαὸν τοῦ τόπου κατοικούμενον ἐκφοβήσει· καὶ τὸν ὅλον
 Χάνδακα μετὰ τοῦ ἐκτὸς τύψας καταναλώσει καὶ ἡ γῆ τότε βοή-
 σει, θεέ μου, θεέ μου, ἵνα τὶ ἐγκατέλιπες Κρήτην τὴν Κρητινίαν
 45 καὶ τὸν τόπον, ὃν λέγουσι Κόφρηνα· μέλλει δὲ συσχεθῆναι καὶ κρα-
 τηθῆναι Ἰοπίαν Κρήτην ἀπὸ τοῦ αἰγιαλοῦ τοῦ Δένου· τὸν δὲ αἰ-
 γιαλὸν οἱ ἄνδρες τοῦ Μελίλακος ἀρματοφόροι δραμοῦνται μετὰ
 ἀρμάτων πολλῶν καὶ δυνατῶν καὶ ὁ ἐστερημένος ζύμης ἄρτος
 προσθήσεται τῷ τότε καιρῷ ἐν ἀργυρίῳ ὁ· μέλλει δὲ δοῦναι ἡ γῆ
 50 δυσωδίαν πολλὴν ἀπὸ τῶν σωμάτων τῶν ἀνθρώπων καὶ θρηνή-
 σουσι μεγάλως καὶ πολλοὶ φευξοῦνται ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου πολέμου
 καὶ τῆς βλάβης τῆς ἐκεῖ γινομένης καὶ γὰρ τὸ πᾶν ἔχει φόβον μέ-
 γαν, καθὼς Δανιὴλ ὁ στυλίτης ἐδήλωσε· τὸ δὲ ε̄ καὶ τὸ β̄ καὶ τὸ
 π̄ πεπλήρωκεν».
- 55 Ἐγὼ δὲ ὁμῶς τὸν χρησμὸν τοῦτον τὸν ἀναφέρω εἰς τὸν τωρι-
 νὸν πόλεμον τῆς Κρήτης ἀπὸ ἐσήκωσεν ὁ σουλιτὰν Ἰμπραῖμ, διὰ
 τὸν παρμόν τοῦ εὐνούχου του καὶ τῶν ἄλλων κειμηλίων ὅπου ἔστελ-
 νεν εἰς τὴν Μέκαν, διότι πρὸς τοὺς χιλίους ἑξακοσίους σαράντα
 τέσσαρας χρόνους εὔγαλεν ἀρμάδα ὡς διὰ τὴν Μάλταν, πλὴν ἦτον
 60 διὰ τὴν τριτάλαιναν Κρήτην· ὅτι ἀπερνώντας τὸ ἀκρωτήριον Θο-
 δωροῦ ἔμπηκεν εἰς τὰ Χανιά ὁ καπιτὰν Πασιάς καὶ ὕστερ' ἀπὸ

εικοσιδύο ἡμέραις τὰ ἐπῆρε μὲ συμφωνία καὶ μὲ προσκύνησιν
 τῶν ἐντοπίων· ἔγινεν ὁμως καὶ πείνα περισσὴ καὶ ἀνδροκτονία
 πολλή, τόσον ὅπου ἐλήθυσεν ὁ χρησμός ὅπου ἐβεβαίωσεν ὅτι : «ὁ
 65 | ἔστερημένος ζύμης ἄριστος προθήσεται τῷ τότε καιρῷ ἐν ἀργυ- 144V
 ρίῳ ὀγδοήκοντα καὶ ὅτι μέλλει δοῦναι ἡ γῆ δυσωδίαν πολλὴν ἀπὸ
 τῶν σωμάτων τῶν ἀνθρώπων»· ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνδρες τοῦ Μελίλα-
 κος, ὅπου λέγονται νὰ εἶναι οἱ Σφακιῶται, οἱ ἀμφιδέξιοι τοξόται,
 ἀκόμη τέλεια δὲν ἐπροσκυνήσασιν· καὶ ὅλον ἐλπίζομεν νὰ κατιβοῦ-
 70 σιν μετὰ ἀρμάτων πολλῶν καὶ δυνατῶν εἰς ἐλευθερίαν τῆς ἐνεγκα-
 μένης πατρίδος των, μάλιστα ἐὰν ἔλθωσιν καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι κα-
 θὼς ἔρχονται κατ' ἔτος οἱ Ἑνετοὶ μὲ φοβερὴν ἀρμάδα καὶ ἕως
 εἰς τὰ Καστέλλια κλείοντες τὴν Τούρκικην ἀρμάδα νὰ μὴν εὐγγ
 ἀπὸ τὰ νεόκαστρα, μὲ περισσὴν ἀτιμίαν τῶν Ἀγαρηνῶν, καὶ μὲ
 75 πολλὴν εὐκλειαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐνετιῶν· εἶτι ἐξηγῶ ἐγὼ τὸ $\bar{\epsilon}$, τὸ
 $\bar{\rho}$ καὶ τὸ $\bar{\pi}$, τουτέστιν Εὐρώπη θέλη ἀναπληρώσῃ τὸ πᾶν ὅλον
 καὶ τελειώσῃ, καθὼς τὰ γράμματα ὅπου γράφονται διὰ τὸ ῥῆγος
 ἡμέρα σαββάτου καὶ δίδονται τοῦ ἀσθενοῦς μὲ ἀγίασμα νὰ τὰ πιῇ·
 $\bar{\sigma}$. $\bar{\mu}$. $\bar{\kappa}$. $\bar{\lambda}$. $\bar{\sigma}$. $\bar{\mu}$. $\bar{\mu}$. $\bar{\varphi}$. $\bar{\theta}$. σημαίνουσιν «σιτῶμεν καλῶς, σιτῶμεν με-
 80 τὰ φόβου θεοῦ» καὶ εἶναι γράμματα φιλιτά, ἦ, νὰ εἰπῶ καλύτερα,
 φιλιωτικά, πρὸς φίλον ἀπὸ φίλου πεμπόμενα καὶ νοούμενα· λόγια
 ὅπου τὰ ἐξεφώνησεν ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ εἰς τὴν ἀγγέλων τὴν
 σύναξιν, καθὼς καὶ τὰ γράμματα, τὰ ὅποια ἔγραψεν ὀλοτρόγυρα
 τῆς πεποικιλμένης ἀγίας τραπέζης ὁ μέγας κτίτωρ τοῦ περιωνύμου
 85 ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, «τὰ σὰ ἐκ
 τῶν σῶν σοι προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα οἱ δοῦλοι
 σου» καὶ τὰ ἐξῆς, ὡσᾶν ἱστοροῦνται ἦσαν γράμματα κεφαλιακὰ
 καὶ σημαδιακὰ καὶ μετὰ τοιαύτην ἀκροστιχίδα ὅπου εἶπαμεν.
 Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν, ἦγον ἐἰς τὴν ἀπολύτρω-
 90 σιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν Σαρρακινῶν· καὶ λοιπὸν ὅταν ἐβασίλευ-
 σεν ὁ βασιλεὺς Ρωμανός, ἀπεστάλθη Νικηφόρος ὁ μάγιστρος Φω-
 κᾶς εἰς τὴν Κρήτην μὲ δυνατὴν ἀρμάδα, καὶ περισσὴν, καὶ ὡς ἐδι-
 καίωσε νὰ εὐγγ ἔξω μὲ τὰ φουσατά του εἰς τὸ νησί, ὤρμησαν οἱ
 Σαρρακινοὶ καὶ τὰ ἐμποδίζασιν, πλὴν αὐτοί, ὡς ἀνδρειωμένοι καὶ
 95 Νικηφόρος ἔργῳ καὶ λόγῳ τοὺς ἀπεδίωξε καὶ ἔδραμεν εἰς τὰ κά-
 στρα των καὶ ἀφάνισε τοὺς ἐχθροὺς τῆς βασιλείας καὶ ἦλθεν ἕως
 τὸν Χάνδακα καὶ ἐπίασε τὸν ἀμυροῦν τῆς Κρήτης, ὀνόματι Κου-
 ρούπην ζωντανὸν καὶ Ἀνεμιᾶν, τὸν δεύτερον αὐθέντην τῆς Κρή-
 τῆς ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖρας του· καὶ τὸν Χάνδακα τῆς Κυδωνίας
 100 ἐπῆρε· καὶ τὰ στρατεύματά του ἐτίμησε μετὰ πάσης εὐφημίας καὶ
 τὴν νῆσον ὅλην ὑπέταξεν εἰς τοὺς Ρωμαίους μετὰ δόξης πολλῆς

καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ τὰ κουρσεύματα τῆς
 Κρήτης, τὰ ὅποια λάφυρα ὅτε τὰ ἔδειξεν | εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον ὁ ¹⁴⁵
 λαὸς ὅλος ὑπερεθαύμασε θεωρῶντας τὰ ὅθεν ὕστερα ὑπὸ συνερ-
 105 γίας τοῦ Τζιμισχῆ ἔφθασεν εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν καὶ
 εὐφημίσθη βασιλεὺς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου εἰς τὴν Χρυσὴν πόρταν,
 μετὰ διαφόρων ὀργάνων καὶ παιγνιδίων τοῦ λαοῦ ὅπου τὸν ἐζή-
 τησεν».

ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΔΑΣ